

ЛЮДИНОВИМІРНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ СКЛАДНИК СУЧАСНОЇ СВІТОГЛЯДНОЇ ПАРАДИГМИ**Ігор СКАКУН**

Вищий державний навчальний заклад України “Буковинський державний медичний університет”, Чернівці (Україна),

HUMAN DIMENSIONS AS THE KEY ELEMENT OF MODERN WORLDVIEW PARADIGM**Ihor SKAKUN**Higher State Education Establishment of Ukraine “Bukovinian State Medical University”, Chernivtsi (Ukraine),
ResearcherID S-5818-2016; ORCID ID 0000-0001-9028-9538

Скакун Ігорь *Человекомерие как ключевая составляющая современной мировоззренческой парадигмы.* Стаття посвящена философским вопросам, которые рассматривались в ходе исторического развития и систематизированы в современных научных исследованиях. **Целью статьи** является формирование антропологического аспекта в современной научной парадигме. Стоит отметить, что постнеклассическая наука сосредоточена на элементах человеческого измерения в сложном взаимодействии.

Эволюция идеологического антропоцентризма к философской концепции была довольно тривиальным и неоднозначным процессом. **Актуальность исследования** заключается в том, что постклассические философы дали всестороннюю интерпретацию принципов, ориентированных на человека, которые имели перспективы для утверждения в философской картине мира. В свою очередь, сей час существует острая необходимость структурировать эти приоритеты в комплексную мировоззренческую парадигму.

Метод исследования был построен на общем научно-философском методическом арсенале. Даны научно-философские направления и концепции современной научной картины мира. Среди них стоит отметить синергетику как комплекс методологических руководств, которые формируют аспект человеческого измерения. В то же время антропный принцип определяет привилегированный статус человека.

Ключевые слова: украинская философия, антропология, философско-антропологический дискурс, человек, менталитет, гуманитарное знание.

Постановка проблеми. Наука здебільшого характеризує природу та сутність людини, залишаючи відкритими питання мети та цілей процесу світотворення та позиціонування людини в ньому. Філософія, намагаючись надати відповіді на ці запитання, потребує наукових пояснень – так виникає замкнене коло, в якому людина ізольована. Доцільність антропоцентризму полягає в здатності концепції поєднати зусилля філософії та науки задля повноцінного формування людиновимірної парадигми. Антропоцентризм отримав нові орієнтири розвитку в сучасній науковій картині світу. Головним досягненням постнекласичної науки є обґрунтування трьох основних складників антропоцентризму. Антропологічні питання, які трактувались впродовж історичного розвитку, систематизувались у сучасних наукових пошуках. Серед них варто окреслити три основні концепти, що визначають сучасне тлумачення концепції антропоцентризму:

яка людина перебуває в центрі?

де цей центр розташовується?

які процеси в центрі відбуваються?

Постнекласична наука сконцентрувала ці складники в людиновимірному контексті (а не в контексті біологічному, релігійному, космологічному тощо). Еволюція світоглядного антропоцентризму до філософської концепції була досить тривалим та неоднозначним процесом, для реалізації якого було доцільним наукове обґрунтування. Постнекласика надала всебічне повноцінне тлумачення

людиноцентричних принципів, які отримали перспективи для утвердження в світоглядно-філософській картині світу.

Відповіді на ці запитання надають наукові та філософські напрями та концепції сучасної наукової картини світу. Серед них варто відзначити основні: синергетика як комплекс методологічних настанов, які формують людиноцентричний аспект; дані сучасних наук різного спрямування, що повноцінно тлумачать людину; антропний принцип – визначення привілейованого статусу людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях вчених, філософів та мислителів чільне місце посідає висвітлення антропологічної тематики, оскільки ця тема так чи інакше пов'язана з усіма кластерами філософського вчення. Зрештою, наука теж стає все більш зорієнтованою на людину. У нашій розвідці ми опираємося на праці, де аналізуються фундаментальні людиновимірні настанови історико-філософської парадигми. Здебільшого, в роботі висвітлюються філософські надбання рубежу ХХ-ХХІ століття. Крім того, не можна оминати увагою й ідеї корифеїв світової філософсько-антропологічної думки.

Окремим кластером досліджень і публікацій з проблеми філософсько-антропологічного дискурсу є праці вчених та науковців. Ці роботи дозволяють розширити методологічний потенціал для дослідження людиновимірного складника у науці та філософії. Зокрема, наразі актуальними є дослідження Е. Агацці¹, С. Нікітіна², М. Кагана, П. Гайденко, М. Мамардашвілі, П. Гуревича,

¹ Ahatstsi E. Cholovik yak sub'yekt filosofiyi [Cholovik yak sub'yekt filosofiyi], *Pytannya filosofiyi* [The question of philosophy], 1989, N. 2, P. 24–35 [in Russian].

² Nikitin E. Pro tendentsiyi rozvytku filosofiyi [About tendencies of development of philosophy], *Pytannya filosofiyi* [The question of philosophy], 2001, N. 10, P. 88–98 [in Russian].

в яких досліджуються константи людино вимірності сучасної наукової парадигми. Вагомий внесок у формування антропологічної проблематики сучасності зробили й вітчизняні філософи. З іменами М.Поповича, В.Шинкарука, М.Марчука пов'язані аспекти аксіологічних вимірів антропологічного аспекту.

Метою нашого дослідження є аналіз основних тенденцій людино вимірності в сучасній філософії, науці та культурі. Людиновимірність є тим знаменником, який створює позитивний синергетичний ефект для взаємодії гуманітарного, природничого та технічного елементів знання. У цьому контексті, важливим **завданням** постає вияв ключових гуманістичних констант та вироблення на їх основі практичної науково-світоглядної парадигми, яка реагуватиме на складні цивілізаційні виклики сучасності.

Антропоцентризм як кульмінаційний вияв людиновимірності не ставить людину на місце творця природи та не вбачає в ній „дитя природи”, підпорядковане її законам. Згідно з антропоцентричною концепцією, в людині діалектично поєднується її культуротворча сила та природна слабкість, а також здатність перетворювати природу, не підкоряючись їй. Але цей же принцип діалогічної людиновимірності як основи гуманізму ХХІ століття здатний визначити стосунки людини з суспільством і культурою. Оскільки ці стосунки склалися у минулому за зразком стосунків людини з Богом і природою, це означає, що сучасна людина повинна визнати відносність, а не абсолютність своїх особистісних прав змінювати культуру. Так усвідомлюється потреба соціальної організованості співжиття людей та підтримки культурних традицій, як сили що підтримує „зв'язок часів”, спадковість людського досвіду, єдність саморозвитку людства³. Вказані ідеї надають адекватну та вичерпну відповідь на критику антропоцентричної концепції.

Варто зазначити, що сучасний бурхливий розвиток науки й техніки вочевидь несе загрозу людиноцентричним принципам. Нинішні наукові дослідження й технології радикально трактують життя людини в контексті матеріальної культури. Зокрема, ідеологія трансгуманізму заперечує ідею біологічної недоторканості та сталості людини (її біологічної сутності, оболонки) як носія людської цивілізації.

Поняття людяності віртуалізується в ідею постлюдини (за зразком постнауки), біологічна сутність якої наповнена досягненнями нанотехнологій. Принципи досконалості та реалізації нових можливостей встановлюються як імператив. Людина підкорюється цим принципам, тому постлюдина не може займати центричне місце в науково-світоглядній картині світу. Йдеться про відмову від біологічного складника антропоцентричного світогляду. Основу трансгуманізму складає технологічна еволюція людини, її тіла, свідомості та чуттєвості. Трансгуманізм піддає сумніву біологічну цінність людського існування, руйнуючи антропоцентризм, який керується неможливістю буття штучної свідомості. Антропоцентризм надає сакрального змісту біології людини як єдиній формі матерії, здатній містити людську

свідомість та породжувати найвищі цінності. Згідно з ідеями трансгуманізму, штучне буття не прирівнюється до людського⁴. Це позбавляє людину уявлень про своє буття як єдиного привілейованого представника буття загалом.

Зазначимо, що подібна зміна в ідеологічному складнику соціальної матриці має якісний характер відмови від антропоцентризму та є антигуманною за своєю суттю. Постлюдина виходить за межі людського, повністю заперечуючи антропоцентричну парадигму. В трансгуманізмі постлюдина вже не є людиною, що й становить основну загрозу цієї наукової теорії. З філософської та світоглядної позицій ототожнювати еволюцію науки в постнауку, з еволюцією людини в постлюдину є антигуманним. Принцип трансгуманізму, в основі якого постає постлюдина, є недостатньо вмотивованим та обґрунтованим, оскільки за основу бере тільки окремий складник (технологічний розвиток), водночас нехтуючи іншими аспектами наукового та філософського глумлення сутності людини.

Важливе значення в сучасній філософії та методології науки отримало таке поняття, як глобалізація, яка виражається в співіснуванні індивідуального та планетарного. Яскравим прикладом останнього може виступити „людство”, яка служить методологічним орієнтиром людського існування в цілому.

Розвитку антропоцентризму сприяв триумф факту над цінністю. Відчуваючи, що ціннісні аспекти негативно впливають на наукову об'єктивність, вчені почали уникати гуманітаріїв і проголосили доктрину морального нейтралітету відносно їхніх ідей. До середини ХХ століття природнича наука та гуманітарні дисципліни вважалися настільки різними, що вони характеризувалися як дві окремі культури. Антропоцентризм визначається як філософська течія, що передбачає наявність етичних принципів лише людини. У сучасному західному суспільстві антропоцентризм часто-густо розглядається як „відсутність етики”. Деякі філософи вважають, що існує два різновиди антропоцентризму. Сильний антропоцентризм, згідно з яким нелюдські види та об'єкти мають цінність лише як засоби для задоволення чуттєвих потреб людини (незалежно від того обґрунтовані вони логічно чи ні). Слабкий антропоцентризм передбачає задоволення позалюдськими явищами та об'єктами як чуттєвих, так і розумових (узгоджених з раціональним світоглядом) потреб людини⁵.

Серед безлічі існуючих відповідей на питання про смисл і призначення людського існування можна виділити два полюси. Перший представлений твердженням, що людство – це просто свого роду пліснява, що абсолютно випадково з'явилася на нещасній планеті, та ось-ось пригріє сонце або ж ще щось станеться, й від цієї напасті не залишиться й сліду. Другий полюс, як повна протилежність першого, представлений ідеєю абсолютно вільної та самодостатньої людини. Але на полюсах, як відомо, життя почуває себе вкрай незатишно та прагне до помірних широт. Очевидно, що істину потрібно шукати між крайнощами. Людина має свободу вибору,

³ Kahan M. Chelovek kak problema sovremennoy fylosofyy [The human as a problem of modern philosophy], Web-Kafedra filosofskoy antropologii, URL: <http://anthropology.ru/ru/texts/kaganman.htm> [in Russian].

⁴ Putylyn A. Nanotekhnolohyy u sotsium [Nanotechnology and society], Web-Kafedra filosofskoy antropologii, URL: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000992/st000.shtml> [in Russian].

⁵ Boreyko V. Proryv v ekolohyeheskuyu étyku [Breakthrough in environmental ethics], Web-Kafedra filosofskoy antropologii, URL: <http://www.ecolife.org.ua/education/apress/etica/index.php> [in Russian].

але свободу не абсолютну, а обмежену надметою свого існування. Людина може добитися майже необмежених прав і можливостей, але тільки на шляху наслідування свого космічного обов'язку – обов'язку Творення. Основне ж покликання людини полягає в тому, щоб рости та пізнавати, щоб виконати свій обов'язок і взяти на себе усю відповідальність за долю цього світу. В цьому вбачається суть принципу активного антропоцентризму⁶.

Відкинувши методологічну поляризацію антропоцентричної проблематики, спробуємо вказати на основні пріоритетні напрями її дослідження. Слід зазначити, що людинознавство характеризується єдністю диференціації та інтеграції. В ньому безпосередньо чи опосередковано існують конкретні механізми інтеграції диференційованого знання як засобами самої науки, так і філософського узагальнення в їх взаємодії.

Сучасна модель методології людинознавства передбачає такі настанови: центром ядра людинознавства є діалектика; реалізація діалектики йде безпосередньо через метатеорію (зовнішній синтез людинознавства), а опосередковано – через інтертеорію (міждисциплінарний синтез наукових знань про людину); „периферію” моделі складають гносеологічні засоби окремих наук, які можуть динамічно взаємозмінюватися та доповнюватися⁷.

У гносеологічному аспекті наукова картина людинознавства – це специфічний узагальнений образ розумної істоти, а в методологічному – особливий концептуальний апарат, за допомогою якого уніфікуються результати окремих наук, знімаються бар'єри їх спеціальних мов на підґрунті філософських засобів. Ефективною евристичною базою для систематизації методів, рівнів і форм синтезу наукових знань про людину є гносеологічні принципи діалектики: хід пізнання від явища до сутності, від абстрактного до конкретного, від історичного до логічного тощо. В синтезі людинознавства використовують різні методологічні засоби та прийоми: систематизації, концентрації, ущільнення наявної наукової інформації⁸. На основі базових філософських методів формується інтер- та метатеорія, завдяки яким формується повноцінне наукове тлумачення людиноцентричної концепції.

Отже, перспектива подальшого розвитку філософії науки потребує створення єдиної наукової картини світу. Реалізація концепції антропоцентризму залежатиме від адекватності тих основних людиномірних констант, які стануть основою у розв'язанні одвічних і нагальних філософських проблем. Активність і дієвість людини поряд з її відповідальністю сприятимуть гармонійному співіснуванню людини з природою та визначенню статусу людини у Всесвіті.

Перспективи подальших досліджень концепції антропоцентризму полягають у розвитку людиномірних систем та утвердженні їхнього методологічного потенціалу. Запорукою цього є: потреба в інтеграції між природничим та гуманітарним знанням, дотримання плюралізму філософських поглядів у розгляді антропологічної тематики, дотримання балансу між одвічним протистоянням процесів онто- та антропологізації, побудова нових наукових та філософських моделей, в яких людина набуває чітко визначеного ексклюзивного статусу та відповідає його

основним константам.

Висновки. У межах сучасної наукової картини світу проводиться оцінка знань, яка зародилася в класичну добу та була актуалізована некласичною наукою. Причинами цього слугувало: перенасиченість знань про людину, що було наслідком антропологічного повороту в західній філософії XX століття; потреба у позиціонуванні набутих знань у постнекласичній парадигмі, яка висувала якісно нові орієнтири розвитку, в тому числі й людиномірні. Процес антропологізації філософії та науки позитивно вплинув на розвиток антропоцентризму. Сучасна філософська думка та постнекласична наука отримала досить актуальний та дієвий засіб для дослідження процесів та явищ різноманітної природи. Синергетика стала міждисциплінарним напрямом наукових досліджень, завдяки якому з'являється можливість комплексної характеристики центральної ролі людини в контексті її відповідальності за власну діяльність.

Skakun Ihor. Human dimensions as the key element of modern worldview paradigm. The article focuses on the issues that were treated during the course of historical development, systematized in the current scientific research. **The aim** of the article is to form a human-dimensional component in the modern scientific paradigm. It is worth pointing out that post-non-classical science is focused on human-dimensional elements in complex interaction.

The evolution of ideological anthropocentrism to the philosophical concept was quite trivial and ambiguous process. The novelty of the research lies in the fact that the post-classic philosophers gave a comprehensive interpretation of man-centered principles, which had prospects for affirmation in the philosophical picture of the world.

The method of research was constructed on the general scientific and philosophical methodical arsenal. The scientific and philosophical directions and concepts of the contemporary scientific picture of the world are given. Among them it is worth noting synergetic as a complex of methodological guides that form a human dimensional aspect. At the same time anthropic principle determines the privileged status of a man. **Conclusions.** Some philosophers believe that there are two types of anthropocentrism. Strong anthropocentrism and weak anthropocentrism. The scientific picture of human studies is a specific generalized image of a rational being.

Key words: Ukrainian philosophy, anthropology, philosophical and anthropological discourse, person, mentality, humanitarian knowledge.

Igor Skakun – кандидат філософських наук, доцент кафедри психології та філософії Вищого державного навчального закладу України “Буковинський державний медичний університет”. Автор 30 наукових статей, монографій, 4-х навчально-методичних посібників. Коло наукових інтересів: філософія, історія, історія України, українська філософія, філософська антропологія.

Ihor Skakun – PhD, Associate Professor of Social Sciences and Ukrainian studies Department in High Educational Establishment of Ukraine “Bukovinian State Medical University”, is the author of 30 scientific articles, monographs, 4 teaching aids on the history of Ukrainian culture. Scientific interests: history of Ukraine, philosophy, culture, philosophical anthropology, history of philosophy.

Received: 02.04.2019

Advance Access Published: June, 2019

© I. Skakun, 2019

⁶ Anopryenko A. Pryntsyp aktyvnoho antropotsentryzma [The principle of active anthropocentrism], *Deti Vselennyi* [The children of the Universe], Noyabr' 1998, N. 21(165), P. 4. [in Russian].

⁷ Sydorenko VM. Synerhetyka i metodolohiya transdystyplinarnykh naukovykh doslidzhen' [Synergetics and methodology of transdisciplinary scientific studies], *Naukovy visnyk Chernivets'koho universytetu: sb. filosofohy* [Scientific Herald of Chernivtsi University], Vyp. 462-463, Chernivtsi Chernivets'kyy natsional'nyy universytet, 2009, P. 122 [in Ukrainian].

⁸ Troians'kyj V. Metodolohichni zasady kompleksnoho vyvchennya lyudyny [Methodological principles of complex study of a person], *Filosofski problemy vyvchennya lyudyny*, Chernivtsi, 2005, P. 44–45 [in Ukrainian].